

író, hogy pünkösdvásárnap hajnalban — tehát a búcsú után — a csángók felmennek a Kissomlyó hegyre. Ott köszöntik a feljövő napot. Hívják a „Szentlelket”, a galambot. Mindezt a papság tudja, de sem nem vesz részt, sem nem ellenzi. A lefelé jövők a távoli nyírfa ágait hozzák, amiért messzebb kell menni. Ezt lengetik. Ezeket a „búcsúágakat” viszik fel a templomban levő fából készült, nagy Mária-szoborhoz és megsimogatják vele a lábát. (Vannak, akik más gallyal is teszik, de nem a „hajnaliak”).

A csíksomlyói dombon a három kápolna! Mögöttük a legendás, fel nem tárt vár helye. Az itteni dombra vitte fel régebben a legerősebb diák a híres laboriumot, a kast. Nehéz szerszám, nem tudni mitől kapta a formáját, a nevét? A körülvivő neve felkerült a dicsőségtáblára. Ma is ott van.

A katolikus „búcsújáró” hely legmegbecsültebb ereklyéi közé tartoznak a „székelyek szent kövei” (!). Ezeket a gondos ferences atyák nem hagyták elkallódní. A templomukba helyezték el kapubálványnak, kerékvetőnek. Jól meghagyva a sekrestyésnek, hogy vigyázzon rájuk! Ott látható a templomban, mindkettő a bejárat közelében. Mindenki úgy tudja, hogy pogány kori áldozati kövek. A rajtuk levő szimbólumok és a kígyó rajza jól látható. Ezek az áldozati kövek a Kissomlyóról kerültek ide. A Kissomlyó és a kegyhely a csak magyarul érthető Boldogasszony, Nagyboldogasszony helye! Itt fordították pogányról kereszténnyé és kedves Mária-kultusszá az ősi helyet. Mikor a Hargitán győztesek ezt a helyet fogadták meg, miért jöttek ide? Itt lehetett imádkozni Boldogasszony anyához, az Isten anyjához. Talán Babba Máriához? A legyőzöttek nem hittek benne. Ők nem tisztelték így Máriát!

Ki a Babba Mária? A csángók közt él ma is ez a kifejezés! Szerintük a Babba szépet jelent. Ezt azonban leginkább csak Szűz Máriára mondják, Jézus anyjára. Vagy legalábbis egy misztikus Istenanyjára. Ő a Nagyasszony, a Boldogasszony. Mint az öreg Csilip Katalin mondta:

Babba Mária

Vidd el a nagy adót . . .

Amikor rossz volt az idő, vagy amikor vihar jött, menydörgött:

Haragszik Babba Mária!

vigye el a vihart, hogy

az áldott Nap

mégegyszer felsüssön!

Van azonban olyan változat is, hogy nem Szűz Máriára mondják, hanem a Holdra. Így is nevezik. Feljövetelekor hozzá imádkoznak, míg reggel a felkelő Naphoz. Mindig kelet felé fordulva. Az emberi létre legnagyobb befolyást gyakorló két égitest nemcsak szerepel Erdély címerében, hanem mindkettőnek tisztelete még ma is él e föld népében.

Dr. Z. Szőke Pál

Mire emlékeztetnek a jászunksági nádoroszlopok?

A jászberényi Nádor utcában egy jeltelen, fehér márványból készült, karcsú obeliszk magasodik, melyet a helyi lakosság *nádoroszlopnak* nevez. Azt már kevesen tudják, hogy a karcagi Kossuth téren levő Petőfi-mellszobor talapzatát is egy hasonló „nádoroszlop” köveinek felhasználásával alakították ki. Mind a jászberényi, mind pedig a később átalakított és eredeti funkcióját elvesztett karcagi emlékművet József nádor jászunksági látogatásait követően állították fel. Olyan eseményekre utalnak tehát, amelyeket az utókor már elfelejtett ugyan, de a maguk korában a Jászunkság egész népét lázba hozták. Az egyszerű alföldi pásztornak és földművesnek életre szóló élményt jelentett a nádor színpompás fogadtatása. Az ezzel kapcsolatos káprázatos ünnepekre és multságokra késő öregkorukban is szívesen visszaemlékeztek, mint olyan rendezvényekre, melyek szint és változatosságot vittek nehéz munkában elfásult életükbe, némileg oldva a mindennapok egyhangúságát.

József nádor 1797 őszén a Jászságon keresztül Sáros vármegyébe, 1805 nyarán pedig valamennyi nagykunsági települést érintve Máramarosba utazott a céllal, hogy az útba eső területek lakosságát személyes megjelenésével és buzdításával a nemesi felkelések ügyének megnyerje. Történetírásunk elsősorban a nemesség haladásellenességével, a polgári társadalmi viszonyok bevezetésétől való félelmével indokolja a Francia Köztársaság, illetve a Napóleon-ellenes inszurrekciók támogatását és a kitartást a közismerten magyarelles I. Ferenc oldalán. Ebben valószínűleg nem csekély szerepet játszott József nádor személyes buzdítása és megnyerő, közvetlen fellépése, melyet propagandaúttjai során tanúsított.

József nádor személyisége a történettudományban máig sem kellően tisztázott. Tevékenysége gazdasági szervezőmunkája és mérsékelt reformtörekvései alapján kifejezetten haladóknak tekinthető. Pályafutása és nézetei ebből a szemszögből szinte Széchenyire emlékeztetnek. József nádor azonban származásánál fogva mindig a birodalom érdekeit tartotta elsődlegesnek, noha Magyarország gazdasági és kulturális fejlődését szívvel-lélekkel támogatta.

József nádor és a Jászkun Kerület kapcsolata különösen szorosnak tekinthető, hiszen a Jászkunság 1848-ig nádori igazgatás alatt állott. József nádor az elődeinél is nagyobb figyelemmel kísérte a kerület sorsát. Az 1834. évi pusztító karcagi tűzvész után a város újjáépítési tervének elkészítését ő rendelte el.¹ A karcagi településszerkezet nagy része a nádor által jóváhagyott elképzeléseket tükrözi. 1845-ben pedig fiával, István főherceggel együtt személyesen is részt vett Jászberényben a jászkun szabadságjogok megváltása, az ún. redempció százéves évfordulójának megünneplésén.²

József nádor 1797. és 1805. évi jászkunsági utazásának részletes leírását Dósa Antal kerületi nótárius és levéltárnok krónikaszerűen összeállított jelentései tartalmazzák, melyek a Szolnok Megyei Levéltár birtokában vannak.³ A szerző életéről viszonylag keveset tudunk. Dósa Antal valószínűleg Jászberényben született 1760 körül. Már az édesapja is kerületi levéltárnok volt. Őt 1790-ben bízták meg a Jászberényben levő kerületi levéltár vezetésével.⁴ Dósa Antal, mint a Jászkunság egyik küldöttje, 1805 októberében részt vett a pozsonyi országgyűlésen. Követi útjáról hazatérőben, 1805. november 12-én váratlanul elhunyt, valószínűleg természetes halállal.⁵

Az igényesen összeállított, élvezetes stílusú, füzetformájú, terjedelmes jelentésekből megtudjuk, hogy 1797-ben Jászberényben 80 tagú lovasbandériumot állítottak ki, „... kik is mindnyájan az egyenlőségre nézve veress rókás setét kék fel öltött mentében, hasonló színű nadrágban, fekete süvegben, kardossan, és tiszta nyereg szerszámban ezen Holdnapnak (november) 11-dikén itt Jász-Berényben meg jelenvén, más nap a tisztelet adásnak rendére és módjára fognak taníttatni.”

Nyolc évvel később a nagykun városok még ennél is pompásabb fogadtatásról gondoskodtak. Településenként 100-100 lovas állítottak ki, akik „... setét kék Nadrágban, ujj lajbliban és fekete süvegben, tiszta és tiszos nyereg szerszámmal... az helység zászlójával...” jelentek meg. Élöttük „... Alföldi Betyár formában fel öltözött...” két lovas legény nyargalt, akik a nádor érkezését ostorcsattogtatással előre jelezték. A nagykun bandériumok minden egyes mezőváros határánál váltották egymást.

Mind az 1797. évi jászberényi, mind pedig az 1805. évi nagykunsági látogatás a továbbiakban is hasonló módon zajlott le. 1797. november 13-án Jászberényben, 1805. július 16-án és 17-én a nagykun városokban (Kunszentmártonban, Túrkevéen, Kisújszálláson, Karcagon, Kunhegyesen és Kunmadarason) díszbeszédekkel, alkalmi latin és magyar nyelvű versikékkkel, zenével, mozsarak durrogatásával, virágkoszorúkkal, szakadatlan vivat kiáltásokkal köszöntötték a magas rangú vendéget és neves főurakból álló kíséretét. József nádor Jászberényben ebéden, Karcagon pedig vacsorán és a tiszteletére rendezett népnepélyen vett részt. Mindkét városban megtekintette a templomokat és a középületeket. Megszemlélte a börtönökben őrzött rabokat, és bement a levéltárak helyiségeibe is, hogy azok rendjéről meggyőződhessen. Érdekességként megemlítjük, hogy Jászberényben a díszebéd közben

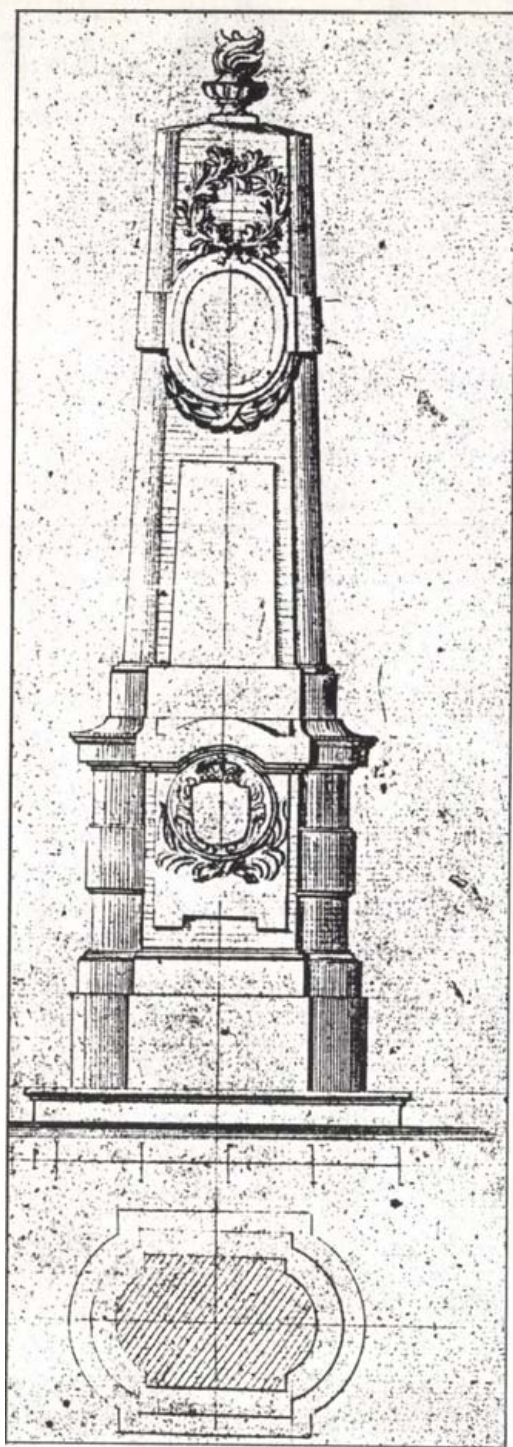
¹Major Jenő: Karcag településtörténete és a városkép alakulása. In: Karcagi Várostarténeti tanulmányok. Szerk.: Bellon Tibor. Karcag, 1974. 63. old.

²SzML. Jászkun Ker. levéltára, közgyűlési jegyzőkönyv 1845/1166. sz.

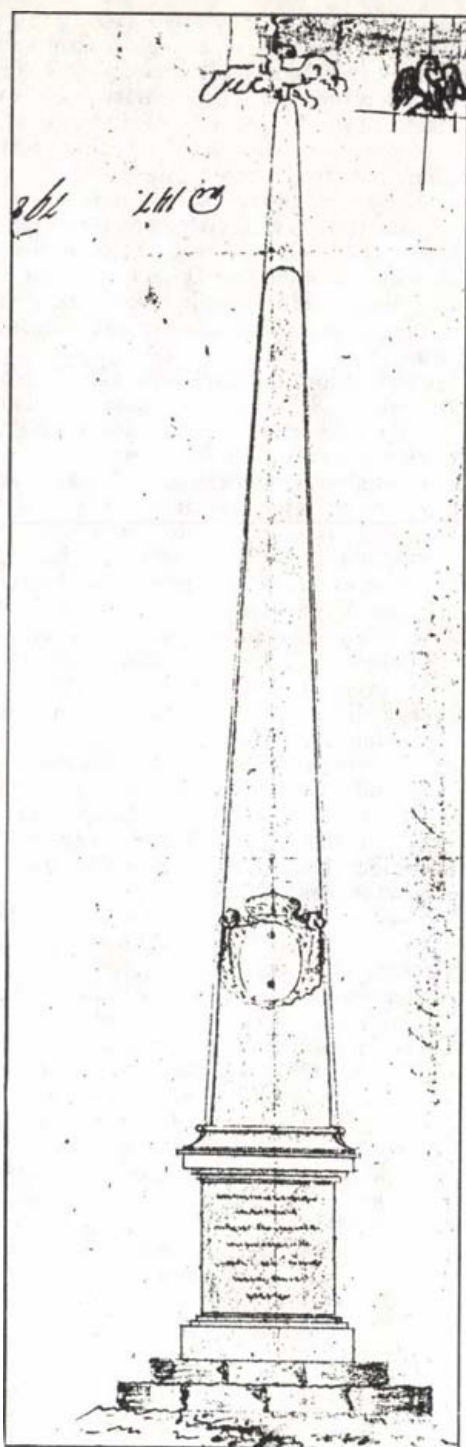
³SzML. Jászkun Ker. levéltára, közg. ir. 1797. fasc. 1. No. 2019. és 1805. Fasc. 1. No. 1446.

⁴SzML. Jászkun Ker. levéltára, közgyűlési jegyzőkönyv 1790/1506. sz. 8.

⁵SzML. Jászkun Ker. levéltára, közgyűlési jegyzőkönyv 1805/1530; 1909. sz.

Az 1798-ban felállított jászberényi oszlop
tervrajza

Az 1807-ben felállított karcagi oszlop
tervrajza

Rákosi Boros Sándor jászkun főkapitány a nádort és a kíséretében levő urakat a Lehel-kürtbe töltött tokaji borral kínálta meg. Az 1797. évi krónikaszerű jelentés sorai egy azóta már feledésbe merült helyi szokást idéznek fel, mely szerint, aki a híres kürtből iszik, mindig emlékezni fog Jászberényre.

Az 1805. évi nagykunsági látogatás programjai közül a résztvevők számára a legemlékezetesebb a július 16-án este, Karcagon rendezett népünnepély volt. A városház előtt kivágott fákból és bokrokból mesterséges ligetet létesítettek, amelyben szökőkút működött. A városház udvarán pedig „... nagy sátor vonatattván, szép és módos muzsika közt tántz is tartatott, holott a megyebelieken kívül vidéki vendégek is számosan jelentek meg” — írja Dósa Antal jelentésében. József nádor 1797. november 13-án már délután továbbutazott Jászberényből Tarnaörsre, ahol az éjszakát báró Orczy László kastélyában töltötte. Ezzel szemben nyolc évvel később, Karcagról csak másnap, 1805. július 17-én folytatta útját Kunhegyesen és Kunmadarason át Debrecen felé.

A nádor távozása után, 1797-ben a Jászkun Kerület közgyűlése, 1805-ben pedig a nagykun városok elhatározták, hogy a látogatás emlékét Jászberényben, illetve Karcagon márványoszlopok állításával örökítik meg. Az emlékművek elkészítésének és felállításának költségeit a jászkun települések önként vállalták.⁶ Az 1798-ban létesített jászberényi és az 1807-ben emelt karcagi nádoroszlop tervrajzai megtalálhatók a Szolnok Megyei Levéltárban. Mindkét emlékművet Langwieder József tatai kőfaragó mester készítette. Az eredeti oszlopok alapanyaga budai keménykő és tatai, márványszerű mészkő volt. A karcsú és magas jászberényi obeliszktetejére kiterjesztett szárnyú sasfigurát helyeztek. A valamivel alacsonyabb, de ugyanakkor vaskosabb karcagi oszlopon fémserleg állt, melyből aranyszínű lángnyelvek lobogtak.⁷ A hamuszínű jászberényi és a vörös mészkőből készült karcagi emlékoszlopot felállításuk színhelyére szekéren szállították. 1798 júniusában azonban, mikor a jászberényiek az obeliszket Tatáról Budára vitték, a szekér felborult és az oszlop eltört. Langwieder József azonnal újat készített és 1798 július 9-én az oszloppal ismét elindult Budára, majd innen már a Jászkun Kerület által szállíttatott tovább Jászberénybe.⁸ A tatai mester az emlékmű elkészítéséért és a fuvarozásért 330 tallér 28 krajcárt kapott.⁹ A karcagi oszlopot 1807 szeptemberében állították fel.¹⁰ Költségvetése nem maradt fenn a Szolnok Megyei Levéltár iratanyagában. Valószínű azonban, hogy ez is hasonló összegbe került, mint a jászberényi obeliszktete.

1849 tavaszán, a Függetlenségi Nyilatkozat kibocsátását követően a Habsburg-ház emlékét idéző képeket és szobrokat országsszerte tömegével semmisítették meg. A rombolásokra utasítást adó, kellően át nem gondolt kormánybiztosi rendeletnek áldozatul esett a jászberényi és a karcagi nádoroszlop is.

A világségi fejezetét követően az osztrák hatóságok mindkét város lakosságát kötelezték az emlékművek helyreállítására. A jászberényi obeliszktete károsodása feltehetően nem volt olyan jelentős, mert 1849. november 5-re már sikerült az oszlopot felállítani.¹¹ A karcagi emlékművet azonban annyira összetörték, hogy darabjait csak jelentős anyaggótlással lehetett összerakni. Felmerült annak a lehetősége is, hogy a megmaradt kövekből egy kisebb emlékművet készítsenek. Ezt a javaslatot azonban a város tanácsa nem fogadta el.¹² Jóllehet a karcagi előljáróság már 1849 szeptemberében elrendelte, hogy a „szétrombolt

⁶SzML. Jászkun Ker. levéltára, közgyűlési jegyzőkönyv 1798/147. és 1805/1446. sz.

⁷SzML. Jászkun Ker. levéltára, közig. ir. 1798. Fasc. 8. No. 147. és közgyűlési jegyzőkönyv 1806/615. sz.

⁸SzML. Jászkun Ker. levéltára, közgyűlési jegyzőkönyv 1798/1203; 1239. sz.

⁹SzML. Jászkun Ker. levéltára, közgyűlési jegyzőkönyv 1798/1349. sz.

¹⁰SzML. Jászkun Ker. levéltára, közgyűlési jegyzőkönyv 1807/1735. sz.

¹¹SzML. Jászberény város tanácsának jegyzőkönyve. 1849/829. sz.

¹²SzML. Karcag város tanácsának jegyzőkönyve. 1849/243; 273. sz.

¹³SzML. Karcag város tanácsának jegyzőkönyve. 1849/145. sz.

¹⁴SzML. Karcag város tanácsának jegyzőkönyve 1849/243. sz.

¹⁵SzML. Karcag város tanácsának jegyzőkönyve. 1849/273; 1852/141; 1853/239. sz.

¹⁶*Iffj. Palugyai Imre*: Magyarország... legújabb leírása... III. köt. Pest. 1854. 194—195. old.

¹⁷SzML. Karcag város tanácsának jegyzőkönyve. 1852/141. sz.

¹⁸*Sáros András*: Jászberény műemlékei, emlékművei, emléktáblái. Jászberény. 1971. 41—42. old.

¹⁹SzML. Karcag város közig. ir. 1949/698.

darabok, mint szent ereklyék ápoltságának...¹³, a város zilált pénzügyi helyzete miatt a helyreállítás éveik késett. Straff József egri építési vállalkozót már 1849-ben megbízták a munkálatok elvégzésével,¹⁴ amit azonban később mégsem ő, hanem Koczka Nándor szolnoki építész hajtott végre. Koczka a város pénztárából 2777 pengőforintot vett fel a feladat elvégzéséért. Egyidejűleg a 3000 forintot követelő egri vállalkozótól a megbízást visszavonták.¹⁵

A karcagi emlékmű valószínűleg csak 1853-ban készült el újra, 1854-ben azonban már bizonyára állt.¹⁶ A pótláshoz felhasználta kőanyagot Esztergom megyéből, a Gerecse hegység köfjeitől szállították, Pestig vízi úton, onnan Szolnokig vasúton, majd Szolnoktól Karcagig szekéren. A kő árát Koczka építési vállalkozó a részére kiutalt pénzből fedezte. A szállítás költségeit és a munkások bérét a városnak kellett vállalnia.¹⁷

A jászberényi emlékszólop jeltelenül ugyan, a Habsburg-ház emlékét idéző sasos dísztol és az oldalán elhelyezett hercegi címeres domborműtől megfosztva, de mégis az eredeti alakjában maradt fenn. 1934-ig az ún. Nádor- vagy Sasos kertben állott. Ekkor került át a mai helyére, a Nádor utcába.¹⁸

Karcagon a városház előtti Kossuth-kertben, a nádori látogatás idejére létesített mesterséges liget helyén felállított oszlopot a felszabadulás után mint Habsburg-német emlékművet ismét lerombolták, darabjaiból pedig az 1949-ben felavatott Petőfi-szoborhoz készítették talapzatot.¹⁹

Cseh Géza

Haraszty Ágoston és a magyar szabadságharc

Születésének nemrég elmúlt 175. évfordulója alkalmából idézem azokat a korabeli közleményeket, amelyek a reformkor és az 1848/49-es magyar szabadságharc egyik — a megelőző években külföldre települt — érdekes, a kaliforniai szőlőnemesítés szempontjából kiemelkedő alakjának emlékét elevenítik fel. Ezek a tudósítások nemcsak az 1812. augusztus 30-án (más adat szerint augusztus 20-án) született Haraszty Ágoston életútját, hanem a megújulást jelentő polgári forradalom történetét is színes mozaikkockákkal gazdagítják.

A *Pesti Hírlap* 1845-ben (január 16.) hírt adott arról, hogy Haraszty Ágoston 1840. március 24-én elhagyta Magyarországot és Prága—Drezda—Magdeburg—Hamburg—Párizs—London útvonalon át Amerikába „vitorlázott”. A beszámoló utal könyvére, mely *Utazás Északamerikában* címmel, két kötetben, 1844-ben jelent meg Pesten, Heckenast kiadásában. Megtudjuk ebből a cikkből, hogy Haraszty Wisconsin tartományban földet vett és „Széptáj néven várost alapított”, ahol a magyar ruha igen tetszett a helybelieknek.

A következő híradás már a szabadságharc vészterhes hónapjaira, a délvidéki harcok idejére esik. Elsőnek a *Nemzetőr* (1848. aug. 6.) közölte a hírt: „Északamerikai Wisconsin tartományban eső Haraszty városból június 12-ről Haraszty Ágoston, külföldi hazánkfia levelet írt Magyarországra, melyben jelenti, hogy miután meghallá, miszerint hazánk ellenségétől van megtámadva; ő mint nemzetőrségi őrnagyvezér és számos amerikai polgártársa felajánlják honunknak fegyveres szolgálatukat, s első fölszólításra készek lévén kiindulni, s Magyarország szabadsága s függetlenségéért bármi ellenséggel szembeállni.”

Még a Vida Károly által szerkesztett, s inkább császárpárti *Figyelmező* (1848. aug. 9.) is megemlítette a köztudottá lett hírt azzal, hogy Haraszty „megkérte levélben itthoni barátját Grindly Rudolfot Alsó-Tengeliczen; jelentené a minisztériumnak, készek az első felhívásra, segítségül jönni.”

A harmadik közlemény, mely az *Aradi Hirdető*-ben (1848. aug. 12.) jelent meg, szó szerint felelevenítést érdemel: „Északamerikában élő földink Haraszty, aki legott nevére gyarmatot telepített, egy barátja által tudósítá a minisztériumot, hogy ő a magyarokból álló egész

¹Haraszty Ágostonról 1987-ben jelent meg *Sztáray Zoltán* könyve New York-ban, a Püski-Corvin kiadónál. (Szerk.)